

MADANIY KONTEKSTDA TASVIRIY DEKORATIV SAN'AT VA DIZAYN

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14421845>

R.T.Axmedov

Toshkent to'qimachilik va yengil sanoat instituti

Kirish. Ushbu maqolaning asosiy maqsadi tasviriy dekorativ san'at va dizayn o'rtasidagi bog'liqlikni o'rganish, shuningdek, ushbu o'zaro ta'sir tendentsiyalarini aniqlashdir. Dizayn chegaralari aniqlanadi, ular ko'plab san'at turlarining sintezi sifatida badiiy rivojlanishning yangi shaklini yaratadi, o'zining avtonom mazmunini saqlaydi va o'zining muammoli sohasiga ega. Tasviriy bezak san'ati yagona nusxa yaratish bilan ajralib turadi, seriyali ishlab chiqarish esa dizayn uchun muhim ahamiyatga ega. Tasviriy bezak san'ati ma'naviy qadriyatlarga, dizayn - ishlab chiqarish va iste'mol o'rtasidagi bog'liqlikka, badiiy kashfiyotlarni hayotga, ishlab chiqarishga, ommaviy amaliyotga joriy etishga qaratilgan. Tasviriy bezak san'ati va dizayn o'rtasidagi bog'liqlikning to'rta nuqtai nazari aniqlangan. Dizayndagi etakchi yo'nalishlar zamonaviy dunyoda dekorativ va amaliy san'atni oxir oqibatda "singdirishi" mumkin bo'lgan tasviriy san'at shakllari sifatida aniqlanadi.. Dizayn ko'plab san'at turlarining sintezi sifatida badiiy rivojlanishning yangi shaklini yaratadi. Muayyan yo'nalishda zamonaviy tasviriy san'atning tashqi ko'rinishiga ta'sir qiladi.

Tadqiqot ob'ektlari va usullari. Dizayn ko'plab san'at turlarining sintezi sifatida badiiy rivojlanishning yangi shaklini yaratadi. Muayyan yo'nalishda zamonaviy tasviriy san'atning tashqi ko'rinishiga ta'sir qiladi. Insonning tevarak-atrofdagi olamni egallashi uning madaniy sub'ekt-makon muhitining kengayishi bilan bevosita bog'liqdir. Ijodiy ifoda dunyosida dizayn va san'at har doim simbiotik munosabatlarga ega. San'at ham, dizayn ham vizual elementlarni yaratishni o'z ichiga olgan bo'lsa-da, ular maqsadi va yondashuvi bilan farqlanadi. Eng asosiy darajada, san'at ham, dizayn ham nimanidir etkazishga intiladi va farqlar yoki ular qanday tasniflanishidan qat'i nazar - tasviriy san'at, tijorat san'ati yoki amaliy san'at - eng yaxshi holatda, ikkala shakl ham hissiy munosabatni uyg'otadi. Tasviriy san'at, rasm va haykaltaroshlik biz ko'pincha san'at bilan bog'laydigan sohalardir, musiqa, kino va boshqa ko'plab fanlar ham bu tavsifga mos keladi. "Dizayn" - rejalashtirish, g'oyalarni ishlab chiqish va g'oyalarni haqiqatga aylantirish uchun harakat qilishni anglatadi. Dizayn arxitektura,

muhandislik va ishlab chiqarishni o'z ichiga oladi. San'at va dizayn tamoyillari muvozanat, kontrast, urg'u, harakat, naqsh, ritm va birlik / xilma-xillikdir.

Insonning tevarak-atrofdagi olamni egallashi uning madaniy sub'ekt-makon muhitining kengayishi bilan bevosita bog'liqdir. Umuman olganda, madaniyat insoniyatning beshigi bo'lib, undan ko'plab mavjud ijtimoiy hodisalar, jumladan, tasviriy bezak san'ati va dizayn paydo bo'lgan. Shu bilan birga, teskari jarayon – vujudga kelayotgan ijtimoiy hodisalarning moddiy va ma'naviy yutuqlari hisobiga madaniyatning boyib borishi va rivojlanishi jarayoni doimo kuzatilib turdi. Bu haqiqatan ham mavjud dialektika ushbu maqolaning sarlavhasini oqlaydi va sanab o'tilgan hodisalarning tarixiy genezasiga urg'u beradi.

Natijalar va uning muhokamasi. Madaniyatda tasviriy bezak san'ati alohida o'rin tutadi. Bu nafaqat tasviriy va amaliy san'at mazmuni va shaklining birligi, balki g'oyani bir ma'noli emas, balki ko'p qirrali ifodalovchi ramziyligi tufayli ham yuzaga keladi. Ushbu g'oyaning tasdig'i madaniyatni san'at bilan birlashtirishga tez-tez urinishlarda namoyon bo'ladi va aksincha. "San'at" tushunchasi hozirgi vaqtda ikki xil talqin qilinadi: keng ma'noda hayotning har qanday shaklidagi mahoratning eng yuqori darajasi; va bizni qiziqtiradigan tor ma'noda, voqelikni takrorlashning o'ziga xos badiiy va obrazli shakli sifatida. Rassomning ijodiy sa'y-harakatlari natijasida vujudga kelgan tasviriy san'at asarlari mavjud mavjudligida transpersonal xususiyatga ega bo'ladi. Tasviriy san'at asarini idrok etish nafaqat ijodkorning individual, badiiy va xayoliy o'ziga xosligidan dalolat beradi, balki uning davriga xos bo'lgan tajribaning jamoaviy shakllarini ham tavsiflaydi. Dizayn hodisa sifatida turli tushunchalar bilan belgilandi: "texnik estetika", "dizayn faoliyati", "sanoat san'ati", "dekorativ va amaliy san'at" va boshqalar. 50-yillarning oxirlarida. XX asrda, dunyoning ko'plab mamlakatlarida sanoat mahsulotlarini ommaviy ishlab chiqarish imkoniyati aniq paydo bo'lganida, bu hodisani anglatish uchun nihoyat "dizayn", "sanoat dizayni" tushunchalari o'rnatildi. So'zma-so'z lotincha "desinare" so'zining tarjimasini "aniqlash, belgilash" degan ma'noni anglatadi. Birinchi marta "disegno" - "chizma, chizish, loyiha" so'zi 15-asrda arxitektura tarixi va nazariyasiga oid matnlarga kiritilgan. Alberti. Keyinchalik, bu atama ingliz adabiyotiga ("desin") ko'chib o'tdi va "loyihalash, qurish" degan ma'noni anglatadi. Oksford lug'ati (1588) "dizayn" tushunchasini "odam tomonidan amalga oshirilishi kerak bo'lgan narsa uchun o'ylab topilgan reja yoki sxema, kelajakdagi san'at asarining birinchi eskizi" deb ta'riflagan. 80-yillarning o'rtalariga kelib. XX asr tegishli fan ham shakllangan [4, b. 32-38]. Biroq, bugungi kungacha "dizayn" tushunchasi bilan ifodalangan hodisa ko'p qirrali, ko'p qirrali bo'lib, semantik tushuntirishni talab qilishi aniq.

Dizayn va tasviriy bezak san'ati o'rtasidagi bog'liqlik haqida turli xil qarashlar mavjud. Birinchi nuqtai nazar: dizayn - bu dekorativ va amaliy san'atni oxir-oqibat "singdirishi" mumkin bo'lgan san'at turi. Mantiq quyidagicha. Birinchidan, amaliy san'at chuqur inqirozda bo'lib, uning o'rnini zamonaviy san'at egallaydi, unda ma'naviy izlanishlar talab qilinmaydi, asosiy e'tibor narsalarga va ularni boshqarish usullariga qaratiladi: tartibsiz ko'chalar tasvirlari, graffiti. Ikkinchidan, zamonaviy san'at moddiy foyda olishga qaratilgan - bu badiiylik va mahoratning asosiy mezon. Ma'naviy ahamiyat iqtisodiy qiymat bilan almashtiriladi. Rassom o'z shon-shuhratini avtomobillar, dengiz sayohatlari va iste'mol jamiyatining boshqa atributlarini reklama qilish uchun savdo qiladi. Uchinchidan, dizayn ishlab chiqarish-iste'mol tizimiga to'liq mos keladi, bu foyda olishga yo'naltirilgan biznesdir; Xot-dog paketi, plastik plastinka va klassik ustalarning tan olingan asarlari o'rtasida hech qanday farq yo'q. Har qanday buyum yaxshi sotilsa, san'at asariga aylanishi mumkin. To'rtinchidan, dizayn ko'plab san'at turlarining sintezi sifatida badiiy rivojlanishning yangi shaklini yaratadi. Ommaviy aylanma (san'at buyumlari narxini pasaytirish) va ommaviy axborot vositalari (etkazib berishni osonlashtirish, agressiv reklama) tufayli u ommaviy madaniyatning mohiyatiga aylanadi. "Dizayn - bu mustaqil, o'ta professional, yuqori ixtisoslashgan professionallikdan xoli, dizayn ob'ektlarini grafika va plastika san'atidagi mavhum san'at mahsulotlariga tenglashtiradigan san'atning eng yuqori shakli" [2, b. 89].

Ikkinchi nuqtai nazar: "dizayn" zamonaviy san'atning eng muhim (havaskor) shaklidan uzoqdir. Ushbu pozitsiyaning dalillari quyidagi tezislarda namoyon bo'ladi. 1) Dizayn (bezatish) tarixi ming yillarga borib taqaladi [3, b. 89-120]. Har bir inson u yoki bu ko'nikmalarga ega. 2) Yaratilgan ob'ektning foydaliligi va go'zalligi haqidagi g'oyalar doimo o'zgaruvchan va o'zgaruvchan. San'at va hunarmandchilik va dizayn ijodkorlikka asoslanadi, ammo ishtirok etish va mahorat darajasi har xil. Rassom har doim dizayner bo'lishi mumkin, ammo har bir dizayner ham rassom bo'lishga qodir emas, shuning uchun olingan natijalarni ahamiyatlilik jihatidan taqqoslab bo'lmaydi. [5, b. 87-90].

Tasviriy dekorativ san'at va dizayn o'rtasidagi munosabatlarga oid uchinchi nuqtai nazar: "dizayn" amaliy san'atdan chiqdi, lekin ular bir-biriga parallel ravishda rivojlanmoqda. Amaliy san'at va dizaynning umumiy xususiyatlari aniq: ijod erkinligi, qimmatbaho artefaktlar yaratish va boshqalar. Fan, texnikaning ta'siri, yangi texnika va texnologiyalardan foydalanish ularning oldida turgan vazifalarni tubdan o'zgartirdi. Tasviriy san'at hozirgacha insonning diniy, axloqiy va estetik o'zini-o'zi bilishi uchun alohida ahamiyatga ega bo'lgan jarayonlarni rassomning shaxsiy aks ettirishiga qaratilgan; dizayn artefaktlarni ommaviy

yaratish uchun bo'lsa-da, yashash muhitini yaxshilash, utilitar maqsadlarni ko'zlaydi. Bundan tashqari, amaliy san'atdan farqli o'laroq, dizayn tobora ko'proq fan, texnologiya va texnologiyaga bog'liq. Ushbu pozitsiyaning mohiyati: "dizayn bu san'at emas, san'at dizayn emas". Ularning maqsadlari, vazifalari, natijalari har xil [4, b. 45-47].

To'rtinchi nuqtai nazar: dizayn va bezak san'ati o'zaro bog'liq, ammo nisbatan avtonomdir. Dizayn tasviriy bezak san'ati g'oyalari bilan "to'ldirildi", badiiy madaniyatning "durhonalari" ni ommalashtiradi, uning yutuqlarini targ'ib qiladi va axborot bilan ta'minlanadi. Tasviriy san'at, o'z navbatida, san'at asarlarini loyihalashda ularni yaratish jarayonida ham, predmet muhitiga integratsiya qilish jarayonida ham dizayn ishlanmalariga tayanadi. Zamonaviy tasviriy san'at dizaynsiz mumkin emas, dizayn esa san'atdan tashqarida. Bu nuqtai nazar eng to'g'ri va to'g'ri ko'rinadi. Dizaynning nisbiy avtonomligi quyidagilarda namoyon bo'ladi:

a) Tasviriy bezak san'ati ma'naviy qadriyatlarga, dizayn - ishlab chiqarish va iste'mol o'rtasidagi bog'liqlikka, badiiy kashfiyotlarni hayotga, ishlab chiqarishga, ommaviy amaliyotga joriy etishga qaratilgan [1, b. 89-92]

b) Tasviriy san'at badiiy tasvirlarni yaratishni afzal ko'radi, dizayn esa ob'ekt muhitining kelajakdagi ob'ektlarini loyihalashtiradi.

c) Dizayn yuqori badiiy asarlar yaratishga intilmaydi, garchi dizaynning ishining natijasi shunday bo'lishi mumkin.

d) Tasviriy san'at va hunarmandchilik yagona nusxalar yaratish bilan ajralib turadi, lekin dizayn uchun seriyali ishlab chiqarish muhim ahamiyatga ega

e) San'atda rassom o'zining shaxsiy qarashlarida davrning ma'naviy qadriyatlarini ifodalashga intiladi, dizayner esa kelajakdagi iste'molchining ehtiyojlari va ularni sanoat ishlab chiqarishida loyihalashga e'tibor qaratadi [1, b. 65]. Ushbu tahlil natijasida bir qator xulosalar chiqarish mumkin. Birinchidan, tasviriy bezak san'ati va dizayn o'zaro bog'liq, lekin ayni paytda nisbatan avtonomdir. Dizaynning o'ziga xos muammoli sohasi, o'z maqsadlari va mafkurasi mavjud.

Ikkinchidan, etarli darajada konventsiya bilan, tasviriy san'at va hunarmandchilik dizayn va madaniyatning o'zaro ta'sirini ta'minlaydigan oraliq, ammo zarur bo'g'in ekanligini ta'kidlash mumkin. Muayyan yo'nalishda dizayn zamonaviy tasviriy san'atning tashqi ko'rinishiga ta'sir qiladi. U birinchi navbatda shaklga e'tibor beradi va san'at asarining dizayni uchun javobgardir. Madaniyat moddiy va ma'naviy qadriyatlar tizimi mazmuni orqali ochib berilgan voqelikning mazmunli kvintessensiyasidir. Dizayn (shakl) va madaniyat (mazmun) ularning

munosabatlarida san'at asarlarida uyg'unlikni topadi. Uchinchidan, zamonaviy dunyoda dizaynning roli tobora ortib bormoqda va bu tendentsiya kuchayadi. Gap dizaynerlar, dizayn agentliklari, grafik dizayn, ekologik dizayn, veb-dizayn, badiiy dizayn, fotodizayn va boshqalar haqida bormoqda. Ushbu pozitsiyaning bilvosita tasdig'i shundaki, "dizayn" tushunchasi endi nafaqat madaniyat va zamonaviy tasviriy san'at sohasida, balki kundalik hayotimizda ham mustahkam o'rin egallagan.

ADABIYOTLAR:

1. Modaning oxiri. Globallashuv davridagi kiyim va kostyumlar / Ed. Adama Geci va Viki Karamimas; qator ingliz tilidan T. Pirusskaya. – M.: Yangi adabiy sharh, 2020.
2. Abdullaev N. U. San'at tarixi, 2001.
3. Xudayberganov R.A. Chizmatasvir Shark.2007.
4. Calafato P. Moda fazolari / Modaning oxiri. Globallashuv davridagi kiyim va kostyumlar / Ed. Adama Geci va Viki Karamimas; qator ingliz tilidan T. Pirusskaya. – M.: Yangi adabiy sharh.

FINE ARTS AND DESIGN IN A CULTURAL CONTEXT

Key words: fine arts, decorative and applied arts, design, synthesis of arts, culture, decorative arts.

Abstract: The main purpose of this article is to study the relationship between fine arts and crafts and design, as well as to identify trends in this interaction.

MADANIY KONTEKSTDA TASVIR DEKORATIV SAN'AT VA DIZAYN

Kalit so'zlar: tasviriy san'at, dekorativ-amaliy san'at, dizayn, san'at sintezi, madaniyat, bezak san'ati.

Annotatsiya. Ushbu maqolaning asosiy maqsadi tasviriy dekorativ san'at va dizayn o'rtasidagi bog'liqlikni o'rganish, shuningdek, ushbu o'zaro ta'sir tendentsiyalarini aniqlashdir.

ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОЕ ИСКУССТВО И ДИЗАЙН В КУЛЬТУРНОМ КОНТЕКСТЕ

Ключевые слова: изобразительное искусство, декоративно-прикладное искусство, дизайн, синтез искусств, культура, декоративное искусство.

Аннотация: Основная цель данной статьи – изучить взаимосвязь изобразительного декоративно-прикладного искусства и дизайна, а также выявить тенденции в этом взаимодействии.

Axmedov Ravshan Tolipovich

- *Toshkent to'qimachilik va yengil sanoat instituti*